

А. ГОЛОВКО

ПИЛИПКО

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Львівський

Музей

85/1

RN

Г 61

А. ГОЛОВКО

П И Л И П К О

О П О В І Д А Н Н Я

ДЕРЕВОРИТНІ ІЛЮСТРАЦІЇ
ВАСИЛЯ КАСІЯНА

Державний Науково-Методологічний Комітет
Наркомосвіти УСРР по секції соціального ви-
ховання дозвол'яє до вжитку в книго-
збірнях установ соціалу

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ХАРКІВ — 1929 — КИЇВ

ІНВЕНТАР № 857

1713. 2133
19413

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літописі Українського
Друку“, „Мартовому репертуарі“
та інших періодичних Української
Нижньої Палати.

Укрголовліт № 2828 (1315)
Держтрест „КиївДрук“, 1-ша друкарня,
Сінний майдан, 14.
Зам. № 3238. 1¹/₂ др. арк. Тир. 10.000.

нього очі, наче волошки в житі.
А над ними з-під драного кар-
тузика волосся—білявими житніми
колосками.

Це—Пилипко.

А ще — сорочечка, штанці на
ньому з семірки й полатані-пола-
тані. Бо—бідняки. І хата ген за ти-
пом розваленим така ж полатана і вбога. А за нею до
левади — клаптик городу — курці ступити ніде... Це
так було, так є. І є ще десь в степу шмат «панської»
землі (як революція стала — з комітету дали), і
на ній зараз хвилюється жито й пшениці ярої сму-
жечка. Колосочками тихо так: — ш...ш... А жати чи
то ж доведеться? — В окрузі німці з гайдамаками
гвалтують, усе одбирають назад, на старе повертають...
Ось і до них, у Михнівку сьогодні вступили.

.....
Пилипко з хлопцями-пастухами бачив усе з горба,
де пасли. Сперш — ген-ген на шляху знялася курява.
Придивились — аж то сядати, валка за валкою.

Село в долині мовчало. І враз забовкав на сполох дзвін і постріл бахнув під вербами, другий, ще... — Заклекотіло. Валка тоді розсичалася по степу й сунулася цеп за цепом все ближче-ближче... Іноді де на горбочку залягала в житі. І чітко тоді «строчили» кулемети, і гаркали залпи. Знов схвачувались і сунулись-сунулись... Довго так. Та все ж надвечір підійшли аж до економії, що край села, аж до левад. За вербами хлопцям невидко вже стало. Чулося лише — як шарпнувсь крик: — А-а...а... — покотивсь степом. Постріли стихли. Згодом заплутано пручнулися десь по селу, потім — за селом, потім — далі-далі...

Пилипко зідхнув сумно й сказав:

— Оттак, узяли німці...

А Данило, товариш його, мовчки глянув на нього і теж зідхнув...

.....
Пізно ввечері хлопці з худобою поверталися до дому. В куряві помалу їхали на конях і мовчали — посмутилися. Хіба кине який уголос лайку на корову, що забрела в пшеницю:

— А здохла б ти була йому до вечора! Ич, тісно їй дорогою.

І батогом — лясь, лясь... Знов мовчали.

А обабіч шляху з тихим шумом хлюпались зелені хвилі хлібів. Плинули, плинули... Аж об економічеський паркан хлюпались, об вітряки, об хати убогі...

Як проїздили повз економію, Пилипко перший побачив постать у синьому на воротах, а на подвір'ї — повозки, метушню людей* Сказав хлопцям:

— Диви, — німці.

Ті кинулись очима й припишкли. А як од'їхали геть, хтось сказав:

— Це контрибуцію требувати. Он у Пісках було вже таке. Розстріляли багацько, одбирали все. Це, щоб, значить, економію назад постановити.

Пилипкові очі блиснули одразу.

— Ну, чорта з два, — кинув він і підвів з викликом голову. — Хай спробують. Он Грицько з партизанами забігав позаонту ніч, то казав: — Ми як турнемо їх, то аж у «Ірманії» оглянуться.

А все ж чомусь похмурився. Очима одшукав свою «Лиску» (корова це їхня) і поглядом із жалем погладив її: «може, й тебе одберуть». Торік іще телицею з комітету дали їм її з загонів економічеських. А тепер, може, назад одберуть.

Мовчав усю дорогу вулицею. І хлопці мовчали. тривожно прислухалися, як билося сполохане село. З усіх кінців гвалтували собаки. По вулиці прогупотів роз'їзд — зник у степу... А люди в сутінках нечутно сновигали по вгородах, поза соломани — ховались. Десь болючий крик бентежив ніч — біли когось і плакала жінка, діти...

У Пилипка аж похолонуло в грудях. І коли звернули за ріг, де й їхню хату вже видно, хапливо глянув туди. — Не світилося ще. Маленькими віконечками убога хата дивилася на вулицю й припишкла. І на подвір'ї тихо так.

Під'їхавши до воріт, хлопець сплигнув з коняки й одчинив їх. А тоді поставив коня в конюшню, а

корову до ясел прив'язав. З хати з дійницею вийшла мати й мовчазна підійшла до корови. Пилипко теж мовчки стояв та одбивав теля, як мати доїла. Лише як скінчила вже й, сумна, корівку погладила, сказав тихо:

— Та чого ви, мамо? Може, ще й не візьмуть.

Мати глянула журно на сина й зідхнула:

— Е, де вже не візьмуть! — а згодом, як повернула вже до хати, додала: — ще хоча б тільки це. А то ж Грицько в партизанах. А за це — ой, як у них строго!

Тихо пішла до хати. А Пилипко за нею — тихо, як тіль.

* * *

У хаті поночі. Біля припічка сиділо кілька «дядьків» і пихкали цигарками, про щось стиха розмовляючи. Як риннули двері — стихли були одразу, та, забачивши, що то свої, заспокоїлись і почали знов.

— Тікати треба! — казав Микита Горобець (Пилипко пізнав по голосу): — потому розстріляють, це як дважди два. Он у Пісках — чули ж? Завели в глинища та й побили усіх. А кого не знайшли — хати палили.

Тиша в хаті. Десь у сутінях зідхнула мати, і дівтора заскиглила. Батько тоді озвався:

— А я нікуда не тікатиму, — сказав і хвильно затиєся цигаркою раз, удруге, — уб'ють, — хай! А як хату спалять, куди ж сім'я подінеться? З торбами під тинню?!

— Не спалять.

— Хто їм дав право таке? — заговорили всі одразу, гнівні, й розмахували руками:

— Ну, перевернулося на старе, — одбери назад. А па-
лити, а вбивати... — за що ж!

— Та й сини добрі, — сказав батько Пилипків і
похилився головою: — батьків тягають, а вони десь
у лісі поприщувувались.

Микита Горобець захвилювався.

— Не говори так, Явтуше, — сказав він і, прихи-
лившись, почав пошепки розповідати, як учора по-
встанці під Хведорівкою билися з гайдаками. Душ
до півсотні «потеряли» своїх, а тоді кинулися до лі-
сів і зразу за Вітровою балкою у ярах поховалися.
Сім верстов усього. Їм тільки звістку дати б, а то
налетіли б, як язиком злизало б оцю напасть.

— Еге ж, дай звістку, як із слободи нікого не ви-
пускають. Мало того, що вб'ють, як зловлять, а ще
й усе село спалити можуть.

Змовкли, лиш цигарки блищали. От якась пих-
нула полум'ям і на мить освітила убогу хатину, пох-
мурі постаті в тютюновім димові. Знадвору хтось
грюкнув дверима, і жінка якась захекана убігла —
стала на порозі.

— Микита у вас?

— Я, що таке? — озвався той і підвівсь. Всі теж
стали на ноги. А жінка раптом заголосила, зату-
ливши руками обличчя. Чулось лише, що когось за-
брали й били дуже, а це у штаб повели... Тужила
жінка й билася в тузі. Микита тоді дуже стиснув їй
руки й кинув пошепки:

— Цить! Ще почують...

Хапаючись вийшли з хати. Пилипко бачив у вікно, як далі, сутінками, подалися вони на вгород і десь у бур'янах загубилися...

Тихо стало в хаті. Знадвору десь по-сусідському гвалтували собаки, і крики чулися. Батько довго прислухався. А тоді хвильний пройшовся по хаті й сів у кінці столу. Поклав руки свої мозолясті, натружені, — простяг по столу й важко впав на них головою. Тиша. Бриніла десь муха у миснику в павутинні. Хлипала мати, до припічка прихилившись, і вся аж скорчилась, маленька така стала. Пилипкові тремтіли руки, й горлянку немов петлею здавило. Та він не плакав. Гостро в темряву дивився на сіру постать кінець столу і враз:

— Тату, а може б і ви втекли?..

Батько поволі підвів голову й довго дивився на сина. Здавалось — чи не розчув, чи не знав, що сказати. Раптом схопився з-за столу.

— Ідуть, — кинув і посеред хати немов остовпів.

Надворі, справді, чулося гупання ніг од улиці. Повернули в двір. Попід віконню пройшли й загуркотіли з криками в двері.

— Одчини! Ич, прищулився.

— Бий прикладом!

Грюкнуло дуже прикладом у двері, ще... Двері рипнули й одскочили. А в хату ввалилося кілька чоловіків, забрызкали зброєю.

— Де хазяїн?

— Це живе Явтух Логвиненко?

— Я, — озвався батько хрипло яось.

— Ну, от тебе нам і треба, — сказав один і підійшов од порога: — світло дай!

Мати злякана засвітила світло, і, як несла «цвіркунчика» до столу, руки їй дрібно тремтіли. А Пилипко заляканим звірятком дивився з полу й теж увесь тремтів. Тепер видко вже було і блідого худого батька посеред хати, і двох гайдамаків, і німців. Ці останні стояли біля порогу, немов скам'янілі. А гайдамака один підійшов до батька й «наганом» в обличчя посварився.

— Кажі тільки правду. Де син?

Батько здвигнув плечима.

— Не знаю. Де людські, там і мій. Не хвалився і не питався, куди йде. Не знаю.

Гайдамака аж зубами заскреготів.

— А-а, не знаєш ти!

Головою він хитнув до другого гайдамаки. Той зразу ж почав вигвинчувати шомпола з гвинтовки.

— Ми ось язика тобі розв'яжемо, — кинув зло.

Батько стояв з похиленою головою. Враз гайдамака скрикнув і рукою замахнувся... І стало щось страшне. — Зойкнув і, як підюкнутий, упав батько. А на нього мерщій на голову один сів, другий замахнувся чимсь блискучим і вдарив, ще... ще... Борсалось тіло, і з рота хриплі крики вилітали з піною. Мати тужила і рвалася, а на полу в куточку кричали діти...

Так було довго. Батько раптом притих. Тоді бити кинули.

— Хай одсанне, — сказав один і звернувся до матері: — Чого ревеш? Хочеш, щоб і тобі вспали?

Мати заговорила щось, хапаючись, крізь сльози. І синочками взивала їх, ламала руки і заглядала їм в очі з таким благанням...

— Брось, брось! — забили її. — Дайош оружје! Одімкни скриню.

Довго рилися в шматті й сердиті кинули врешті: — Злидота така, нічого й потягти. — Тому сердито грюкнув один віком і лайнувся зло. Потім до батька підійшов і чоботом під бік ударив.

— Вставай, обирдюжився.

Батько, побитий, скривавлений, підвіся, стогнучи, на ноги. Його пхнули в спину, то він поточивсь і хитаючись пішов до порогу. А ззаду гайдамаки:

— Йди, йди, слоняєшся.

Рипнули двері. Тиша в хаті. Бриніла десь муха в павутинні. А поїд віконню гупання ніг з подвір'я на вулицю. І мати тужила й ламала руки слідом за ними...

Пилипко враз кинувся й з плачем побіг з хати.

Догнав аж за ворітьми вже. Іззаду йшла мати про-

стоволоса й тужила. Ось за рукав німцеві вчепі-
лась і благала його. А він заджеркотів сердито щось
і, наставивши приклада до грудей її, раптом штовх-
нув грубо, аж поточилась, та й, схопившись за груди
руками, захлипалась й одстала. Пилипко йшов далі.

Нагнали в провулку юрбу заарештованих і зліпи-
лися з нею. Ішли й мовчали. А слідом за ними сірі
постаті, як тіні, йшли. Іноді спереду хто з гайдамаків
кричав на них розійтися і стріляв угору. Юрба на-
мить зупинилась, а далі знов рушала й посувалася
по слідах.

Дійшли до економії. Це штаб їхній тут. Вартовий,
що на воротах, щось гукнув, а ці відповіли. Потім
пройшли на подвір'я, і ворота важкі за ними — хряп!—
(зачинилися).

Стояли розпачливі. І Пилипко тут же. Якась жінка,
що все тужила по дорозі, піднесла руки догори й
кинула туди, за паркан, прокльони... Залп з вигону од
вітряків збив її, — враз змовкла й прислухалась... —
Ще залп.

— Це плінних розстрілюють... — хтось сказав і
лячно позадкував у темряву: — Тікайте!

Всі злякано кинулися за ним у темряву...

Захеканий прибіг Пилипко додому. Ще з улиці зазирнув у вікно. — Тихо. На полу сиділа мати, як була — простоволоса й заплакана. Очима нерухомо дивилася кудись у куток. Біля неї спали — розкидалися діти. Килинка голову на коліна їй поклала. Сплять... А як прокинуться?

Жаль болюче обценьками вщипнув за серце. Хлопець аж зуби зціпив. Та в хату не зайшов. Мерщій — шмиг у конюшню. Щось довго возився там, а згодом вивів коня й, крадучись, та прислухаючись, повів на вгород, далі картоплею аж на леваду. Там став і довго придивлявся: і навшпиньки ставав, і понад землею присівши. Або ще заплющувався і сторожко настановляв ухо. — Тиша. Тоді взявся за гриву й став ногою коневі на коліно. Мить — верхи вже. Мовчки сіпнув за поводи й пірнув у коноплях, потім лоза була, осики на леваді й трава між них місячно заляпана. Знов куші якісь...

Пилипко зірко дивився очима, щоб, бува, не збитися. То ген — садок Горобців, а йому треба повз

степом котивсь та хліба шелестіли... Враз од села — постріл, і кулемет «застрочив». А з сотні грудей в ту ж мить шарпнувся крик і летів із ними, з оголеними паблями над головами...

Пилипко нісся слідом, і теж кричав. Хоч сам не тямив того, хоч не чув і сам свого крику... Ураз — опекло щось, аж похитнувся він. В ту ж мить ударило щось у голову, а перед очима мигнули копити. Зникли. А замість їх колоски схилилися й гойдалися тихо, і сині волошки дивилися в очі... А шум ріс, ріс... Ось налетіла хвиля червона, вдарила й залила і волошки, і колоски, і його...

* * *

Вибили німців із села. Уранці, як сонце з-за левад глянуло, воно було вільне. Хоч і плямили розкидані тут-там поміж синіх трупів — і в свитках і в сірих шинелях. Ген круг економії, на вигоні. А скільки згасло їх, як іскри в степу в житах під тихе шелестіння колосків!..

За левадами на луках клетотів бій. А товпа аж за млини вилася. Дивились-ждали з замерлим серцем: хто подола?

Збили. Червоних кінний полк із-за горба вихорем налетів, порвав їх цеп, заплутав і степом покотив. Далі... далі...

Радісний подих пронісся в товпі. Заговорили. Хтось усміхнувся. А бабуся старенька підійшла до чоловіків, зашамкала старечо губами. Явтух, Пилипків батько, блідий й обличчя йому в синяках, усміхнувся до неї стиха:

— Наша, наша, бабусю, бере, — сказав: — ач, як погнали!

М. Бабуся перехрестилася й очима підсліпуватими глянула туди — в степ. Од левад з криками неслися хлопці — малеча. Підбігли.

— Одступили!

— Ой, дали ж наші! — кричали раді, й оченята горіли їм. А один тернув рукавом носа й головою хитнув:

— Ой, набили ж їх. А наших — Карца убито й Скаленка, ще якихось. Під вербами отам... А повстанці сюди вертаються.

З левад дійсно виткнулись — поверталися повстанці помалу, зморені, на відпочинок. Коні під ними, мов скупані, і в яких гриви заляпані кров'ю. І кров на свитках, на шинелях повстанців. А обличчя пилом припали їм і в очах — іскри.

Товпа оточила їх. З радісними криками, з блискучими очима тиснулись люди до них. Гладили шії коням, до стремен тулилися. Микита Горобець, блідий, побитий гайдамаками, протиснувся до них.

— Ну, й молодці ж, хлопці! — сказав і тепло всім-

— Ну, що? що?

— Живий?

— Живий! У голову поранений.

Зідхнули десятки грудей. Очима великими, навшпиньки спинаючись, кинулись до хлопця, що на руках несли. Й дихання затаїли. І на них глянули сині очі, наче волошки в житі. А на них — волосся білявими житвими колосками, й по них стікала кров на обличчя бліде, на сорочку полатану-полатану й на землю під ноги — кап... кап...

1923

ІВ. 2133 ~~10675~~
124/13

ХАРКІВСЬКИЙ

літературний музей

Вст. № 4410 Іст. № КБ-1989

20-

Ціна 10 коп.
(Р)

ХАРКІВСЬКИЙ
літературний музей
Вст. № 4410 Іав. № КБ-1989